

گفت و گو با امروز

تأملاتی در نسبت اقتصاد با فرهنگ و سیاست

شهریار ذرشناس

کتاب دانشجو

گفت و گو با امروز

تأملاتی در نسبت اقتصاد با فرهنگ و سیاست

شهریار زرشناس

ناشر: انتشارات کانون اندیشه جوان

چاپ اول: ۱۳۹۶

شمارگان: ۳۰۰ نسخه

قیمت: ۹۰۰۰ تومان

طراح جلد: احسان اصفهانیان

چاپ و صحافی: الغدير

کانون اندیشه جوان

سرشناسه: زرشناس، شهریار، ۱۳۴۴.

عنوان و نام پدیدآورنده: گفت و گو با امروز: تأملاتی در نسبت اقتصاد با فرهنگ و سیاست / شهریار زرشناس.

مشخصات نشر: تهران: کانون اندیشه جوان، ۱۳۹۶.

مشخصات ظاهری: ۸ ص.

شابک: 978-600-159-268-3

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.

یادداشت: کتابنامه. یادداشت: نمایه.

موضوع: تجدد - ایران - تاریخ - قرن ۱۴.

موضوع: Modernity - Iran - History - 20th Century

موضوع: جنگ نرم - ایران. موضوع: Soft war -- Iran.

موضوع: سرمایه‌داری. موضوع: Capitalism.

رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۵ / ۳ز۳۴ / ۱۵۹۱ DSR

رده‌بندی دیویی: ۹۵۵/۰۸۴۰۴۴

شماره کتابشناسی ملی: ۴۶۲۳۸۱۳

تهران: تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی،

پلاک ۵۶ تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۷	پیشگفتار.....
۱۱	مقدمه.....
۱۵	درباره مدرنیته.....
۳۷	بحران کنونی سرمایه‌داری جهانی.....
۶۱	آیا انقلاب اسلامی ایران، بساط انقلاب‌های فرانسه و روسیه است؟.....
۷۳	انقلاب اسلامی ایران از منظر حکمت معنوی و تاریخ.....
۸۷	جنگ نرم و رسالت امروز ما.....
۱۰۳	کتابنامه.....
۱۰۵	نمایه اعلام.....

پیشگفتار

در جهان غرب پایه‌های اقتصاد بر مکاتبی چون امانیسم، لیبرالیسم، نئولیبرالیسم، مدرنیسم و... قرار دارد و جوامع غربی به سمت وسوی انسان‌محوری، فردگرایی و لذت‌مداری گام نهاده‌اند. اقتصاد اسلامی، در مقابل اقتصادهای کمونیستی و سرمایه‌داری، اقتصادی، آخرت‌بدیش و خدامحور است و توسعه ارزش‌های اخلاقی، مانند برادری، عدالت، عدالت، احسان، محبت و ایثار و... را در ساحت‌های مختلف فرهنگ، اجتماع و حکومت مد نظر قرار می‌دهد. بی‌شک تبیین این وجوه افتراق برای مخاطبان نورسته جوان موضوعیت خواهد داشت؛ ضمن اینکه بررسی جریان‌شناختی تاریخی سیر اقتصاد مغرب‌زمین، نقد مبانی معرفتی آن و نیز تبیین آسیب‌ها و تهدیدهای احتمالی آن، برای دشمنان موضوعی کم‌اهمیت نخواهد بود. نویسنده در این کتاب و در قالب پنج مقاله «دین، مدرنیته»، «بحران کنونی سرمایه‌داری جهانی»، «آیا انقلاب اسلامی ایران، بسط استبداد فراتر از روسیه است؟»، «انقلاب اسلامی ایران از منظر حکمت معنوی تاریخ» و «جنگ نرم و رسالت امروز ما» می‌کوشد مباحثی اندیشه‌ای درباره نسبت اقتصاد با فرهنگ و سیاست به زبان نسل امروز جامعه‌مان بیان کند و در این رهگذر به مهم‌ترین شبهات جریان‌های غرب‌گرا در این باره پاسخ گوید.

اثر حاضر محصول تلاش گروه مطالعات فرهنگی و اجتماعی مرکز پژوهش‌های جوان است. این مجموعه، شاخه‌ای از شاخسار پربرویار پژوهشگاه فرهنگ و

اندیشه اسلامی^۱ است که با گروه‌های علمی «بینش و اندیشه»، «مطالعات فرهنگی و اجتماعی»، «نظام‌ها و مطالعات انقلاب اسلامی»، «اخلاق، تربیت و روان‌شناسی»، «سنت‌های حوزوی و آداب طلبگی» و «ادب و هنر» به افق‌های پیش رو و گام‌های پیشرو در عرصه فرهنگ جامعه اندیشیده، آثار مفیدی به ثمر نشانده است. رشد و شکوفاندن باورها و گرایش‌های دینی، معرفی «توجهات مطلوب رفتار دینی و پاسخ به نیازها و خواسته‌های جوانان در زمینه‌های دین، فرهنگی و اجتماعی از برجسته‌ترین اهداف فراروی مرکز است تا با رصدا شرایط روز جامعه، به صید موضوعات ضروری دست‌زده، پژوهش‌هایی مفید بیافریند.

مرکز پژوهش‌های جوان در چهار سطح جوان، دانشجو، اندیشه و طلبه به تولید آثاری در قالب‌ها و آرایه‌های گوناگون مشغول است:

۱. «کتاب جوان» برای نمایان‌آرایی و آگاهی‌بخشی می‌شود که هفده تا ۲۴ ساله‌اند و دوره متوسطه تحصیلی را سپری کرده‌اند.

۲. «کتاب دانشجو» مربوط به جوانان دانش‌رو در مقطع کاردانی و کارشناسی است که به‌طور معمول هجده تا ۲۶ سال دارند.

۳. «کتاب اندیشه» برای جوانانی نگاشته می‌شود که پویایی فکری خویش را

۱. پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی با توجه به بایستگی تحقیقات دقیق، منسجم، نظریه‌پروری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظام‌های اجتماعی، حتی بر آن و پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری و صیانت از دین و فرهنگ و سلامت فکری قشرهای تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، به‌عنوان نهادی علمی-پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد. این پژوهشگاه شخصیتی حقوقی و مستقل دارد و در حکم نهاد عمومی، غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین‌پژوهی»، «نظام‌های اسلامی، فرهنگ و مطالعات اجتماعی» و «دانشنامه‌نگاری دینی» و همچنین «مرکز پژوهش‌های جوان» فعالیت می‌کند.

تعالی بخشیده و بر فرازی فراتر از مقطع کارشناسی قدم نهاده‌اند و به‌طور معمول کمتر از ۲۸ بهار را تجربه کرده‌اند.

۴. «کتاب طلبه» با جوانانی سخن می‌گوید که سال‌های نخست و سطوح میانی علوم حوزوی را می‌گذرانند.

کتاب پیش رو از آثار سطح دانشجوی این مرکز است.

این مرکز با قدردانی از آقای دکتر شهریار زرشناس برای انجام دادن این اثر، تلاش مجدانه مدیرگروه پیشین مطالعات فرهنگی و اجتماعی، آقای محمدحسن شاهنگی مدیر جدید، گروه آقای مهدی رحیمی و همکاری ارزیابان گرامی، آقایان دکتر حسین حسینی و سیدياسر قزوینی حائری را ارج می‌نهد و صمیمانه در انتظار نقدها و پیشه‌های خوانندگان تیزبین می‌نشیند.

مرکز پژوهش‌های جوان

مقدمه

علوم انسانی مدرن، در سی سال بعد از انقلاب، یکی از بسترهای تهاجم فرهنگی نئولیبرالیسم علیه انقلاب بوده است. نتیجه تدریس صرف علوم انسانی، بدون نگاه منتقدانه، ترویج شبهات علوم انسانی خواهد بود و این یعنی مستقیماً دانشجو و مخاطب این علوم را در اختیار ایدئولوژی نئولیبرالیسم قرار دهیم. علوم انسانی همیشه تابعی از مدل ایدئولوژیک حاکم بر عالم غرب مدرن بوده است؛ از سال ۱۹۷۰ میلادی به بعد که ایدئولوژی حاکم بر عالم غرب مدرن، یک ایدئولوژی نئولیبرال می‌شود، نتایج آن را در رشته‌های علوم انسانی، از جمله روان‌شناسی، اقتصاد، حقوق و علوم سیاسی به وضوح می‌توان دید.

اساساً یکی از کارکردهای مهم علوم انسانی این است که چرخ‌های نظام اجتماع مدرن را می‌چرخاند. عالم مدرن برای اینکه چرخش‌هایش بچرخد، به چند رکن نیاز دارد؛ یکی از ارکان آن، تکنیک و صنعت مدرن است که آن را علوم طبیعی و دستاوردهای تکنیک مدرن بر عهده دارد. بخشی بر عهده برنامه‌ریزان اقتصادی و سیاست‌گذاران است و بخش دیگر، یعنی گردش سرمایه‌ها، اجتماع مدرن را در حوزه بوروکراسی مدرن می‌توان دید. اجتماع مدرن بدون بوروکراسی و تکنوکراسی اصلاً معنا ندارد و چرخ تکنوکراسی و بوروکراسی مدرن، نمی‌تواند بدون علوم انسانی بچرخد. اگر نظام‌های حقوقی، مدل‌های برنامه‌ریزی و سیاست‌های اقتصادی، مدل‌های مربوط به اداره شهرها و... مبتنی بر علوم انسانی مدرن نباشد، تداوم حیات برای جامعه غربی محال است؛ بنابراین علوم انسانی یک رکن ذاتی بقا و تداوم حیات اجتماع مدرن است.

دانشگاه‌ها به‌طور مستقیم و غیرمستقیم ثمره سیاست‌گذاری حکومت‌ها هستند. بر اساس مدل‌های نظام آموزشی، ممکن است در ظاهر بخشی از آنها از نظر مالی مستقل باشند؛ اما از نظر برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری و ترویج برنامه و طرز ارائه نقشه جامع حرکت علمی علوم انسانی، تمام آنها را دولتمردان و حاکمان برنامه‌ریزی کرده‌اند. مسئله بعد این است که بررسی کنیم اقتصاددانان و سیاست‌گذارانی که بنا بر گذار علوم انسانی جدید بودند، نسبتشان با حکومت‌ها چگونه بوده است؟ بعد از اینکه انقلاب فرانسه پیروز می‌شود و لیبرال‌ها به قدرت می‌رسند، تک‌تک چهره‌های بانی و بنیان‌گذار علوم انسانی، همان چهره‌های الهام‌بخش نظام‌های سیاسی بعد از انقلاب هستند. غربی‌ها از روسو، ولتر و مونتسکیو به عنوان متفکران و سران ارادناشود نام می‌برند. کسانی که چهره‌های اصلی بنیان‌گذار علوم انسانی در آمریکا، مثل جان آدامز و الکساندر همیلتون هستند، بنیان‌گذاران حکومت در آمریکا می‌شوند. اگلیس نیز جان لاک مربی انقلاب ۱۶۸۸ از چهره‌های بانی علوم انسانی است. اینها با حکومت و اندیشه‌هایی که ترویج می‌شد، ارتباط تنگاتنگی داشتند.

فرهنگ در هیچ‌جای دنیا، مستقل از نظام - حکومت و سیاست‌گذاری حکومتی و نظام اقتصادی نیست. هیچ‌وقت فرهنگ نمی‌تواند مستقل از سیستم مدیریتی جامعه باشد. این سیستم است که پول را تزریق می‌کند و مک‌رسان است و نقش هدایتگری دارد تا بخش فرهنگی بتواند حرکت کند. از سون دیگر بخش فرهنگی، برنامه‌ریز و مکمل برنامه‌ریزی هر سیستم حکومتی است. در ایران امروز جریان تکنوکرات لیبرال که متأسفانه ظاهر مذهبی دارد، احسان می‌شود؛ این جریان از برخی تعبیر مذهبی سوءاستفاده می‌کند. ممکن است برخی چهره‌های با ظواهر مذهبی هم بین آنها باشند، اما دانسته یا نادانسته باطن‌های نئولیبرال دارند و کارگزار ایدئولوژیک سرمایه‌داری‌اند. ما میراث‌دار انقلابی اسلامی هستیم و می‌خواهیم آن را تداوم ببخشیم. این انقلاب بی‌دلیل اسلامی نامیده نمی‌شود.

به هر حال تمام شاکله حکومتی و مدنی‌ای که این انقلاب می‌خواهد ایجاد کند، باید اسلامی باشد اگر غیر از این باشد، وجه اسلامی آن معنایی ندارد. یکی از مؤلفه‌های بنیادین مدینه اسلامی در این دوران که می‌توان نام آن را «مدینه اسلامی دوران گذار» نهاد، وجود یک اقتصاد اسلامی است؛ اگر نظم اقتصاد و معاش ما مبتنی بر صورت‌بندی اسلامی نباشد، بی‌تردید در قلمروهای دیگر به مشکل بی‌خوری و انقلاب به تدریج دچار مشکل و استحاله خواهد شد.

امروز در شرایطی قرار داریم که برخی طیف‌های تکنوکرات و بوروکرات، نئولیبرال که به صراحت به لیبرال‌بودن خود اعتراف دارند، به صورت جدی، مصمم و بنیادین قصد دارند اقتصاد ما را بر مبنای اقتصاد شبه‌مدرن بازسازی کنند. به یقین اقتصاد شامدره اقتصادی ضداسلامی است؛ چون این اقتصاد ناعادلانه، سرمایه‌سالار، تبعیض از بوجه به بنیادهای اخلاقی دینی و وابسته است که ما را به نظام جهانی سلطه استعماری کشد و به نوعی مقوم این وابستگی است؛ بنابراین اقتصاد شبه‌مدرن هم استقلال سیاسی می‌گیرد هم عزت ما را لگدمال و هویت دینی ما را نابود می‌کند و هم مانعی جدی در مقابل تحقق آرمان‌های انقلاب است. اگر ما بنا داریم به سمت آرمان‌های انقلاب برویم، یقیناً باید مسیر اقتصاد فعلی را دگرگون کنیم. تأکید مقام معظم رهبری بر اقتصاد مقاومتی به همین دلیل صورت می‌گیرد. ما باید اقتصاد را بر مبنای اندیشه‌ها و ارزش‌های اسلامی بسازیم تا از میراث منحوس اقتصادی شبه‌مدرنی که رژیم پهلوی و استعمار غرب برای ما ایجاد کردند، رهایی یابیم.

یک جریان بسیار نیرومند از نظر سیاسی در داخل کشور وجود دارد که رسانه‌ها و تریبون‌های مختلفی دارد و متأسفانه در بدنه دولت نیز نفوذ دارد. این جریان به طور جدی می‌خواهد اقتصاد شبه‌مدرن ما را با عناوین مختلف بازسازی کند؛ عناوینی نظیر اینکه «ما باید به استانداردهای بین‌المللی اقتصادی توجه کنیم»، «از عقل جمعی دنیا باید تبعیت کنیم»، «روایات اسلامی به درد انقلاب کردن

می‌خورند، اما به درد حکومت نمی‌خورند» و سخنانی از این دست که برخی دگراندیشان بیان می‌کنند، آشکارا از ضرورت پیوستن و مستحیل شدن ما در نظام جهانی سلطه سخن می‌گویند. این جریان به صراحت می‌گوید که ما باید قوانین و معیارهای جهانی را بپذیریم. اگر بنا بود که ما این معیارها را قبول کنیم، چه نیازی به انقلاب داشتیم؟ مگر رژیم شاه این دستورهای نظام جهانی سلطه را کم یا اجرا می‌کرد و آیا مگر قصدی غیر از همین اجرای دستورات اربابان دنیای مدرن داشت؟ با این حساب، چرا انقلاب شد و چرا خواستیم بر مبنای اسلام فقهات حکومت و جامعه خود را تشکیل دهیم؟ در اقتصاد با همین حرف‌ها که ما راهی نداریم و باید به سرمایه‌داری جهانی یا به قول خودشان نظام جهانی بپیوندیم، یک جامعه سرمایه‌داری سکولار در ایران به وجود آوردند و آن را تا حدی با نظام سرمایه‌داری جهان پیوند زده‌اند. در فرهنگ نیز همین اقدامات را در قالب جنگ نرم و شبهه‌های هاجم فرهنگی جلو می‌برند. بی‌شک نباید گذاشت منطق سودمحور و سودساز سرمایه‌داری مدرن و شبه‌مدرن بر مناسبات اقتصادی ما حاکم و این مناسبات ظالمانه تطهیر و توجیه شود.